

El model de desenvolupament capitalista al Sud-est asiàtic

L'ESPECIFICITAT D'UNA ESTRATÈGIA ALTERNATIVA

Gemma Cairó i Céspedes Universitat de Barcelona. Departament de Política Econòmica i Estructura Econòmica Mundial

Actualment sembla força inqüestionable l'exitosa experiència econòmica dels països del Sud-est asiàtic si considerem les extraordinàries taxes de creixement econòmic d'aquesta regió en els últims trenta anys. El propi Banc Mundial, el 1993, qualificava el fenomen com a "miracle econòmic", considerant no només un creixement del producte interior brut en aquests països, situat molt per sobre de la mitjana de països en desenvolupament, sinó també observant l'entorn de forta estabilitat macroeconòmica en què aquest creixement s'havia produït. El control de la inflació, l'absència de marcats dèficits públics i un règim canviari estable contrastava amb la realitat de desequilibri i estancament a altres regions del món com era el cas d'Amèrica Llatina.

La recepta era força novedosa: la combinació d'una estratègia de creixement que orientava aquestes economies cap a l'exterior, amb un fort intervencionisme estatal i unes elevades taxes d'inversió i estalvi; això indicava una nova forma d'assolir altes taxes de creixement en el món en desenvolupament. De totes maneres, com veurem més endavant, una sèrie de factors polítics així com d'elements exògens als propis països van esdevenir cabdals per garantir l'èxit del model, dotant-los d'unes característiques ben específiques.

Es imprescindible, quan parlem de l'estratègia seguida pels avui països emergents a nivell mundial, diferenciar dos grans grups de països. En primer lloc, els països que en el seu moment van ser designats com a nous països industrialitzats (NPI) i configuraven un grup format per Corea del Sud, Taiwan, Singapur i Honk-Kong, els quals des de la dècada dels seixanta van començar a desenvolupar una estratègia d'industrialització que els va permetre adquirir una posició renovada en l'escenari mundial. En segon lloc, un altre grup de països format per Tailàndia, Malàisia i Indonèsia, anomenats NPI de "segona generació", els quals importarien el model dels països veïns dues dècades més tard.

Les diferències entre aquests països són considerables, per exemple, en termes de població: països grans com Corea, Tailàndia o Indonèsia (entre 50 i 200 milions de persones), països més petits com Malàisia i Taiwan (amb uns 20 milions d'habitats) i ciutats-estat com Hong-Kong o Singapur. Les diferències en termes de renda per càpita també són apreciables, observant un ventall que va des dels 29.000 dòlars per càpita anuals de Singapur, als 8.000 de Corea o els 2.000 de Tailàndia. Malgrat aquesta heterogeneïtat podem afirmar, que tots ells comparteixen punts comuns en l'estratègia adoptada per esdevenir dinàmics i competitius a escala mundial.

Els models d'industrialització ▶ L'estratègia d'industrialització iniciada pels primers "dragons asiàtics" als anys seixanta queda emmarcada en la recerca constant per part de la majoria de països descolonitzats d'una via per assolir nivells de creixement i de benestar econòmic més elevats per a la seva població. L'èmfasi en el potencial industrial va marcar la majoria d'aquestes estratègies, que en el cas dels països esmentats va consistir en una primera fase d'industrialització capaç de generar una base industrial sòlida i diversificada a partir de la substitució de les importacions –que passarien a ser produïdes pel propi país–, per aviat complementar-la amb una estratègia d'orientació exportadora. L'enfocament cap a l'exterior d'aquestes economies és allò que les ha diferenciat de la majoria de països en desenvolupament que es van veure atrapats en els problemes que plantejava la substitució d'importacions, especialment, la ineficiència del proteccionisme indiscriminat i el seu biaix antiexportador. Sobre la base dels baixos costos salarials, que va esdevenir uns dels pilars de la industrialització orientada a l'exportació (IOE), els NPI de primera generació pretenien canviar la seva inserció en l'economia mundial, abandonant el patró d'exportadors de matèries primeres per passar a ser-ho de productes manufacturats. Amb el suport de les fortes entrades de capital estranger en forma d'inversió estrangera directa, aquests països van començar a orientar la seva indústria cap a productes intensius en treball –el seu recurs abundant i barat– per progressivament anar avançant cap a la producció de béns amb més valor afegit,

EL MODEL DE DESENVOLUPAMENT CAPITALISTA AL SUD-EST ASIÀTIC

Taula 1. Creixement econòmic i taxa d'estalvi

	Taxa creixement PIB				Estalvi brut % PIB
	1965-1980	1980-1990	1990-1997	2000	2000
Hong-Kong	8,6	6,9	5,0	5,0	32,2
Singapur	10,1	6,7	8,9	8,9	49,6
Taiwan	-	8,2	6,7	6,7	24,6
Corea Sud	9,6	9,4	7,3	7,3	32,5
Tailàndia	7,2	7,6	7,4	7,4	32,3
Indonèsia	8,0	6,1	7,6	7,6	25,7
Malàisia	7,3	5,3	9,2	9,2	46,9

► Banco Mundial, *Informe Desarrollo Humano*, diferents anys; Asian Development Bank, *Annual Report 2000*.

és a dir, amb més contingut tecnològic i intensius, amb mà d'obra qualificada. Cal esmentar també l'estreta col·laboració entre l'empresa privada, l'intervencionisme governamental i la burocràcia governamental –tret heretat del model japonès– com a característica de l'estratègia asiàtica. El paper actiu de l'Estat contradiu les tesis comunament defensades per posicions liberals que neguen la possibilitat d'un desenvolupament capitalista exitós de la mà d'un Estat intervencionista.

Els factors que van propiciar el desenvolupament de l'estratègia cal buscar-los tant en aspectes interns als països del Sud-est asiàtic com en els de tipus extern. En relació als factors endògens, el més determinant fou la política industrial desenvolupada pels respectius governs orientada a la promoció d'una estratègia IOE a partir de diferents instruments i mesures econòmiques. Les mesures que es van adoptar de tipus creditici –facilitant crèdits barats a les empreses per part de bancs públics–, i comercial –protecció selectiva d'indústries enfront de la competència estrangera, promoció d'empreses exportadores amb avantatges competitius mitjançant subsidis, fàcil accés a la tecnologia estrangera, etc.– es basaven en una eficient assignació de recursos públics, en la mesura que aquesta assignació es vinculava al compliment d'objectius financers, d'exportació, etc., marcats per l'Estat. D'aquesta forma es fomentava a la vegada la protecció i la competència, objectius que a priori podien semblar contraposats, els quals, juntament amb la coherència en l'ús dels instruments de política econòmica, configuraven una estratègia ben diferenciada d'aquelles que regien a altres països de la regió –com Índia o Pakistan– i a la majoria dels llatinoamericans. Un segon factor que s'ha considerat cabdal per explicar l'èxit del model ha estat l'aplicació de la reforma agrària, que ha permès la formació d'un excedent –financer, de productes agraris, de mà d'obra– capaç d'ésser utilitzat en la indústria. Cal dir, però, que aquest és un tret exclusiu de Taiwan i Corea del Sud. En tercer lloc, el predomini de règims polítics autoritaris ha significat no només la tan preciosa estabilitat política en pro del creixement econòmic, sinó també el manteniment d'uns baixos costos de la mà d'obra mitjançant la prohibició dels drets de sindicació i organització de la classe treballadora i de les conseqüents reivindicacions salarials. L'herència colonial japonesa, bàsicament d'un fort

sector públic, una bona xarxa d'infraestructures i l'educació primària de la població, ha estat un altre element sovint considerat com a positiu en els inicis de l'estratègia. Per últim, cal destacar el fet que l'equitat que ha comportat la pròpia estratègia –les tècniques intensives en el treball han permès a la població accedir a un lloc treball i, per tant, a uns ingressos, la igualtat econòmica associada a la redistribució de terres, la inversió pública en educació amb objectius de capacitació de la població– ha estat un factor que ha reforçat el model mateix generant una espècie de cercle virtuós. Això no només ha possibilitat la generació d'un mercat intern en aquests països que ha estimulat la dinàmica de creixement, sinó que, a més, ha vinculat positivament el creixement econòmic amb el desenvolupament humà.

Els factors exògens o externs a aquestes economies que han afavorit el seus bons resultats fan referència tant a la posició geoestratègica d'aquests països durant la Guerra Freda, com també als canvis que s'anaven succeint en l'economia mundial. Els interessos nord-americans a la regió enfront de "l'amenaça comunista" van estimular la intervenció dels EUA en forma d'ajudes econòmiques i inversions directes en aquests països durant la dècada dels anys cinquanta. Aquest factor es va veure complementat posteriorment per l'expansió econòmica que va experimentar l'economia japonesa basada principalment en la transferència de tecnologia cap aquests països, la qual s'unia a les pròpies polítiques d'atracció i incorporació de tecnologia estrangera –mitjançant llicències,

► Torres bessones de Kuala Lumpur

Taula 2. Indicadors de desenvolupament humà i desigualtat

	Coeficient de Gini	Taxa alfabetització adults (%)		Esperança de vida (anys)		Taxa mortalitat infantil (per mil)
		Dones	Homes	Dones	Homes	
Hong-Kong	0,52	88	96	82	77	3
Singapur	-	89	97	80	76	4
Taiwan	0,32	91	98	78	72	7
Corea Sud	0,32	96	99	76	69	5
Tailàndia	0,44	91	96	72	68	26
Indonèsia	0,31	85	93	68	64	38
Malàisia	0,49	78	89	75	70	8

Nota: les dades són per 1999, a excepció del Coeficient de Gini que varien entre 1995-99.

► Asian Development Bank, Annual Report 2000.

patents, *know-how*, ...— que implementaven els NPI. A més, l'experiència del Sud-est asiàtic no es pot desvincular de l'expansió de les empreses transnacionals dels països desenvolupats a partir dels anys seixanta, que coincidint amb la crisi de rendibilitat que es faria efectiva a principis dels setanta, començaven a buscar nous espais on rendibilitzar les seves inversions i un dels principals destins va ser els països del Sud-est asiàtic.

Alguns dels trets esmentats —especialment la política industrial i l'atracció d'inversió estrangera— s'han reproduït més tardanament a la resta de dragons asiàtics de “segona generació”, a mode d'aprenentatge dels primers. Des de principis dels anys vuitanta, països com Tailàndia, Malàisia i Indonèsia començaren a experimentar fortes entrades de capital en forma d'inversió estrangera directa provinent primer del Japó i posteriorment de Taiwan, Honk Kong i Corea del Sud. Aquests països, que ja havien superat amb èxit les primeres fases de l'estratègia exportadora i havien diversificat la seva estructura productiva, començaren a deslocalitzar part de les seves activitats —especialment aquelles més intensives amb mà d'obra no qualificada— cap a aquells països amb costos salarials menors. Posteriorment, des dels anys noranta s'assisteix a un canvi en el tipus de recursos que flueixen cap a aquests països, dominats pels recursos de tipus financer —crèdits, inversió en cartera, ...— configurant una nova via d'atracció de capitals estrangers. Les causes del fort increment d'aquests fluxos financers les trobem bàsicament en el diferencial de tipus d'interès entre aquests països —mantinguts intencionadament alts— i els de Japó o Estats Units. En segon lloc les bones expectatives que generaven aquests mercats emergents —elevades taxes de creixement amb control inflacionari i baixos dèficits— eren un al·licient per als inversors estrangers en un moment en què la desregulació financera i l'obertura de mercats de capitals d'aquests països ho facilitava. Per últim, l'anclatge de les respectives monedes al dòlar nord-americà garantia, en principi, als inversors exteriors, l'estabilitat canviària i evitava riscos derivats de la depreciació de la moneda. De fet, alguns d'aquests factors van empènyer a la crisi financera i econòmica que el 1997 van patir els països del Sud-est asiàtic.

Malgrat tot, cal tenir present les diferències existents entre els dragons asiàtics en termes d'estructura econòmica. El perfil industrialista-exportador de manufactures —de contingut tecnològic mitjà—

de Corea del Sud i Taiwan contrasta amb la preponderància de l'activitat financera de Hong-Kong i Singapur o amb l'encara endarreriment estructural de Malàisia, Indonèsia o Tailàndia caracteritzats per una presència notable de les exportacions de matèries primeres i de manufactures lleugeres (tèxtils i aliments) en la seva estructura exportadora.

Les revelacions de la crisi financera ► La crisi asiàtica esclatava el 1997 amb la retirada massiva de capitals dels països del Sud-est asiàtic per part dels inversors estrangers, provocant una forta devaluació de les respectives monedes —primer del *baht* tailandès, encara que ben aviat arrossegà a les monedes de Malàisia, Indonèsia i Filipines—. Aquest fou el resultat de l'existència d'un elevat grau d'endeutament a la regió, el qual, de fet, estava finançant elevats dèficits per compte corrent que els països havien anat acumulant al llarg de l'última dècada fruit dels requeriments d'inversió de la pròpia estratègia de desenvolupament. La pèrdua de competitivitat d'aquests països degut a l'aparició de Xina com a potent competidor, a la depreciació del *ien* japonès i al proteccionisme dels països més rics, dificultava l'accés d'aquests països als mercats exteriors, agreujant la crisi d'endeutament. Aquests dues explicacions centrals de la crisi asiàtica cal, però, complementar-les amb altres factors que no van permetre evitar el desencadenament de la crisi. L'especulació immobiliària i financera existent en els països de la regió, l'escassa supervisió per part dels respectius sistemes bancaris de la concessió de préstecs, la cerca per part del capital internacional d'una rendibilitat en l'esfera financera que no trobaven en la productiva i que anava engrandint la bombolla financera, foren també elements que intervingueren en l'agreujament d'una crisi que es traslladà al conjunt de la regió —especialment a Corea— per després recórrer la resta de les borses del món. El programa de rescat del Fons Monetari Internacional que s'articulà per intentar aturar el deteriorament financer d'aquests països, es va acompanyar d'unes condicions en termes d'estabilització i reforma econòmiques amb forts efectes recessius per a aquestes economies, que es van fer sentir posteriorment.

Malgrat l'experiència de fort creixement de les economies del Sud-est asiàtic, la crisi financera ha posat de manifest algunes de les debilitats de l'estratègia seguida per aquests països. La primera d'e-

EL MODEL DE DESENVOLUPAMENT CAPITALISTA AL SUD-EST ASIÀTIC

lles és la dependència que caracteritza aquest model de creixement. L'estratègia orientada a l'exterior se sustenta en l'atracció d'inversió estrangera directa i de recursos financers de l'exterior, la qual cosa implica una forta dependència del capital estranger. L'extraversió –o orientació exportadora– típica dels dragons asiàtics els vincula directament als mercats dels països desenvolupats i, per tant, a l'evolució d'aquestes economies, el que significa una vulnerabilitat enfront de les crisis de demanda que poden patir els països més rics, ja sigui per situacions de recessió econòmica, d'aplicació de polítiques proteccionistes, etc. Per últim, la dependència tecnològica mostra l'encara impossibilitat que la majoria d'aquests països desenvolupin una capacitat tecnològica endògena. Per tant, la dependència els allunya encara avui dels països més desenvolupats econòmicament i els relega a un segon lloc en l'escenari internacional. La crisi financera viscuda a la regió a finals dels anys noranta mostra també els perills de la liberalització financera indiscriminada i de l'obertura dels mercats de capitals en països on la fragilitat del sistema financer i bancari hi és palès. A més, la política desreguladora que impregna l'ideari liberal dels organismes financers internacionals –Fons Monetari i Banc Mundial– i dels països desenvolupats, mostra la precaució amb què s'han d'imposar aquestes mesures i la necessitat d'avançar cap a una nova arquitectura financera internacional. En últim lloc, remarcarem que els baixos salaris, en el marc del sistema econòmic capitalista, no poden esdevenir la base per a una estratègia de desenvolupament sostenible, ja que això no genera un avantatge competitiu a escala mundial en el llarg termini –sempre poden sorgir nous competidors amb costos laborals menors, com ha estat el cas de Xina i Vietnam enfront de Tailàndia o Malàisia–. De fet, l'estratègia de creixement dels dragons asiàtics ha estat predominantment de caràcter extensiu, és a dir, les fonts d'aquest creixement han estat l'ús de recursos abundants, com la mà d'obra, i no tant les millores en l'eficiència. Només alguns dels primers NPI presenten des dels anys vuitanta signes d'un creixement intensiu marcat per l'increment de la productivitat i la millora tecnològica, factors que esdevindran fonamentals en el futur per poder qualificar definitivament d'èxit el model de creixement al Sud-est asiàtic. ■

Bibliografia ▶

BUSTELO, P. *La industrialización en América Latina y Asia Oriental*. Madrid: Editorial Complutense, 1994.

GROIZARD CARDOSA, J.L. "Industrialización y ajuste estructural en el Sudeste de Asia". En ARRIZABALO, X. *Crisis y ajuste en la economía mundial*. Madrid: Síntesis, 1997.

KRUGMAN, P. *El retorno de la economía de la depresión*. Barcelona: Crítica, 2000.